

Föld és írás

*Már megint a szülőföld? A nosztalgia? Az érzékenyülés?
Még mindig a köldöknézés?
Változatlan provincializmus?*

Finnnyáskodó Nagy Szellemekkel szemben ezúttal Létay Lajossal tartok, aki az Utunk Évkönyv 74 beköszöntőjében így magyarázza a szerkesztőség vállalkozását: „A szülőföldről beszélni s őhozzá beszélni nem egyszeri szerelmi vallomás. S különösképp nem a mi tájainkon, ahol idők során föld és írás annyira, oly sorsszerűen összefonódott.“ E mostani súlypontalakítás ellen legfeljebb az szólhatna, hogy az Utunk már 1967-ben, illetve 1968-ban kijátszotta ezt a kártyát, hiszen első évkönyvét a „Szülőföld“ pályázat anyagának újraközlésére építette. Hat év múltán tehát a régi ötletet vették elő — mondhatnánk, ha szülőföldet ötletté lehetne lefokozni s kijátszott kártyaként elintézni. Am ez nemcsak nálunk volna szentségtörés, nálunk, ahol föld és írás valóban oly sorsszerűen összefonódott; mindenhol az, ahol művészet élt és él, Homérosztól, Tolsztojon át, Faulknerig. „Minden egészséges emlérendszer kezdetben arra épül, hogy az életnek vannak izei, melyekről azt hiszem, hogy egyetlen hely, egyetlen táj, egyetlen város izei.“ (Lászlóffy Aladár) És minden egészséges emlérendszer tudomásul veszi, hogy elődeinknek is közülük volt Európához, hogyne lenne hát akkor nekünk, ma; sőt, nemcsak Európához — akár Afrikához is, ahogy Vári Attila, a Szabédit adó Sáromberke szülöttje szellemesen vezeti le életrajzi adataiból a feloldhatatlan elkötelezettséget: „Bőröm fehér, vallásomat tekintve protestáns vagyok, érzelmeimben néger, és ezért szegyenkezek mindig, amikor észak-írországi protestánsok katolikusgyilkolásáról vagy fehérek által szervezett négerüldözésről hallok.“

Azt hiszem, a köldöknézés vádja eleve elesik.

Marad persze az összehasonlítás lehetősége, hogy ugyanaz a téma milyen szinten jelentkezik 1974-ben, amikor irodalmunk nagykorúsodásáról vitatkozunk (nem feledve természetesen, hogy „nagykorú“ volt már Petőfi, Ady, József Attila idejében, s nyilván nem Kuncz Aladárhoz, Gaál Gáborhoz, Tamásihoz viszonyítva lett hirtelen nagykorú a hetvenes évek hazai magyar literatúrája). Az 1968-ashoz viszonyított nagyobb terjedelem nyilván nem döntő érv, s még az sem, hogy most többségükben első közlések kerülnek az évkönyv olvasói elé (ez legfeljebb a szerkesztői operativitást dicséri). Nem is a névsor bővülése érdekes; sokkal inkább az alkalmiság levetkezése (számítsunk le néhány kivételt). Mert igaz ugyan, hogy az Utunk Évkönyv 74-ben olvasható írói vallomások nagy része ugyancsak szerkesztői felkérésre készült, legtöb-

jükön azonban kialakult íróegyéniségek művészi jegyeit példázhatnánk: lényegében azt, ami az Utunk „nagykorúsodási ankétját“ is időszerűvé tette; azt, ami országhatárokon belül és kívül felfigyeltetett irodalmunkra; azt, ami meghozta a többtízszes példányszámokat s a nem protokolláris fordításokat, magyar nyelvterületen kívüli sikereket. Sorra vehetnénk az évkönyv szerzőit, kimutatva, hogy az itt közölt vallomások milyen szétválaszthatatlanul kötődnek elmúlt évekbeli könyvsikereikhez — vagy már az új művek hírnökei. (Kacsó Sándortól, Szabó Gyulától megjelenés előtt álló könyvekből kapunk mutatványt.) Némelyik évkönyv-írás a szerzők legjobb formáját mutatja, alkalmi jellegében is befejezett, meggyőző műalkotás, mint például a Denevér az ajtófélfán (Páskándi) vagy a Nagyvárad (Bajor) — nem szólva természetesen a versekről.

Unnepeljünk tehát?

Józanul vegyük számba a valóságot. És örvendjünk, hogy az Utunk-évkönyv minden új esztendő első heteinek megszokott olvasmányává lett, amely már hozzátartozik irodalmi életünkhöz, szerencsés esetben irodalmunkhoz is.

És a szülőföldhöz.

Kántor Lajos

Egy régi találkozás emléke

Kosztolányi Dezsőt, akinek pár versét még az első világháború végén ültettem át románra, ha jól emlékszem, 1934 nyarán ismertem meg Emil Isac vendégszerető házában. Mondanom sem kell, hogy a magyar szellemiség e kiváló szószólójának, az akkor már európai hírű lírikusnak és műfordítónak váratlan megismerése, valamint az ő megragadó közvetlensége, már az első percekben a legmélyebb impressziót gyakorolta rám.

Előljáróban, Emil Isac a dolgozósobájában uralkodó költői rendetlenségre mutatva, amely nélkül, mint hangsúlyozta, már nem is éreznék jól magát, majd Adyval, a csucsai halhatatlan bárdal való szoros baráti kapcsolatainak elégikus megidézése után, a könyvek sorsára terelődött a szó, s az Üllői úti fák nagy éneke az mondotta neki:

— Tudja, kedves barátom, habár hirtelen nem jut eszembe, kinek is a mondása az a bizonyos *Habent sua fata libelli* (de várjunk csak, talán éppen a Terentianus Maurusé) — nem vitás, hogy minden könyv kétszer születik meg: először, amikor megírják, másodsor pedig akkor, amikor elolvassák. Hogy aztán milyen körülmények vagy tényezők határozzák meg a rossz vagy a jó könyvek keletkezését és sorsát, erről az igen-igen bonyolult problémáról sokat lehetne vitatkozni. De talán még többet arról, hogy számtalan olvasó, akinek szemléletmódja homlokegyenest ellenkezik a legtöbb kritikus meggyőződésével, gyakran a rossz könyvek mellett tör lándzsát, a jókat viszont felelőtlen könnyelműséggel egyszerűen értéktelennek tekinti. Hát igen, az állandóan változó világ ellenére, mindig is így volt ez: „Kinek a pap...“ — vagy a skolasztikusok mondása szerint: „*De gustibus...*“ Mindenesetre, szerintem a remekművek sorsa rendszerint a papíron dől el, mégpedig tenger-